

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Дарморіз Соломії Юріївни на тему: «Діяльність «Дирекції мит у Львові» (1922–1927 рр.)» поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю – 032 Історія та археологія.

Публічну презентацію та обговорення результатів дисертаційної роботи здійснено на засіданні кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Актуальність теми та її зв'язок з планами наукових робіт установи.

Серед важливих проблем міжвоєнного періоду, що заслуговують на окреме наукове дослідження, варто виокремити тематику, пов'язану з вивченням діяльності «Дирекції мит у Львові» упродовж жовтня 1922 – листопада 1927 рр. Митні структури відігравали важливе значення у функціонуванні державної системи Другої Речі Посполитої, сприяли наповненню бюджету коштами, отриманими від сплати мита, контролювали законне переміщення громадян, товарів і автотранспорту, здійснювали облік на прикордонних ділянках, боролися з кримінальними діями, передбаченими нормативно-правовими актами з питань митної справи та зовнішньої торгівлі тощо.

Задекларована наукова проблема є актуальною для сучасного розуміння і аналізу складних процесів, які відбувалися в Другій Речі Посполитій в умовах діяльності «Дирекції мит у Львові», що відобразилося на функціонуванні митних органів окресленого періоду. Власне 1922–1927 рр. – це не лише час становлення митних структур Другої Речі Посполитої, але й найскладніший для неї період, зважаючи на обставини, у яких вона діяла, забезпечуючи виконання поставлених завдань.

Дисертаційне дослідження виконувалося в межах планів науково-дослідної роботи кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка і є складовою частиною теми «Актуальні проблеми

історії, культури, освіти, науки і техніки України» (номер державної реєстрації 011U009915).

Особиста участь авторки в одержанні наукових та практичних результатів дослідження. Дисертаційна робота Дарморіз С. Ю. є самостійною науковою працею, у якій проведено комплексний аналіз діяльності «Дирекції мит у Львові» (1922–1927 рр.)». Дослідження спрямоване на виявлення, опрацювання й введення до наукового вжитку значного масиву документальних джерел з архівних установ та бібліотек України й Польщі, які або зовсім не вивчалися дослідниками раніше, або ж фрагментарно, що дало можливість цілісно й системно осмислити задекларовану проблематику.

Дарморіз С. Ю. детально проаналізувала історіографічний доробок українських та зарубіжних науковців з теми дослідження, висвітлила становлення «Дирекції мит у Львові» крізь призму аналізу нормативно-правової бази, її впливу на функціонування митних структур, проаналізувала проблему визначення прикордонних меж, функціонування митних служб, кадрового потенціалу, дослідила умови та особливості переміщення через державний кордон громадян, коштовностей, транспортних засобів, визначила зловживання службовим становищем, особливості боротьби з контрабандою, незаконним перетином кордону Другої Речі Посполитої, охарактеризувала речове забезпечення митних органів, медико-соціальні гарантії, їх матеріально-технічну підтримку.

Структура та оформлення дисертаційного дослідження. Наукова робота структурована і виконана відповідно до вимог на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю – 032 Історія та археологія. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (533 позиції), додатків (1). Загальний обсяг дисертації становить 335 сторінок, з яких 200 сторінок – основний текст.

У першому розділі дисертації проаналізовано наявну історіографічну базу з досліджуваної проблематики, яка свідчить про те, що задекларована

тематика практично вивчалася науковцями лише в загальному контексті історії Другої Речі Посполитої досліджуваного періоду. Умовно історіографію поділено на чотири групи. Перша – праці з історії Польщі французьких, англійських та американських дослідників. Друга група – дослідження польських науковців з історії Польщі, охорони кордону тощо. Третя – публікації з історії Польщі українських вчених. Четверта – роботи вітчизняних науковців, пов'язані зі становленням митної справи, польсько-українського пограниччя, міграцій, контрабанди тощо. Джерельну базу дисертації складають документи та матеріали архівів України та Польщі, наукових і універсальних бібліотек обох країн. Джерела поділено на такі групи: перша – документи з державних архівів України та Польщі; друга – опубліковані матеріали; третя – періодичні видання; четверта – онлайн-ресурси. Використання різноманітних методологічних підходів у дослідженні сприяло досягненню поставленої мети та забезпечило всебічний аналіз проблеми.

У *другому розділі* проаналізовано утворення митної варти в Другій Речі Посполитій. Окреслено нормативно-правову базу, яку використовувала у своїй діяльності митна варта, яка відображала правові, митні, адміністративні та фінансові, валютні та господарські відносини, пов'язані з функціонуванням митних структур у Краківському, Львівському, Станіславівському і Тарнопільському воєводствах. Варто зауважити, що особливості визначення прикордонних меж і встановлення прикордонних зон корелювалися з процесами формування кордонів Другої Речі Посполитої, що перебували в компетенції Ради державної оборони, Міністерства внутрішніх справ, воєвод.

Доведено, що державні органи так і не змогли напрацювати єдині підходи щодо прикордонних меж, тому їх неоднозначне розуміння і трактування негативно відображалось на становищі місцевого населення. Наголошено на тому, що підготовка кадрового потенціалу була важливим чинником формування як фіскальних, так і митних органів влади Другої Речі Посполитої. Намагаючись підвищити рівень фахових знань службовців митних органів, Міністерство фінансів вимагало від «Дирекції мит у Львові»

підтвердження рівня їх освіти, екзаменування чиновників. Загалом вищі службові особи у восьми інспекторатах митної варті у Заліщиках, Снятині, Ворохті, Долині, Самборі, Дуклі, Новому Сончі, Живці володіли «достатнім» балом.

У *третьому розділі* висвітлено особливості конфліктів між суб'єктами господарювання – юридичними та фізичними особами щодо сплати мита, завищення вартості послуг, зловживання службовим становищем, незаконних обшуків, порушень податкового законодавства тощо. Переміщення транспортних засобів (автомобілів, мотоциклів і велосипедів) через митні кордони Другої Речі Посполитої у міжвоєнний період здійснювалося відповідно до службових інструкцій та обов'язкових для виконання митних регламентів. Для перетину кордону власники транспорту повинні були надавати відповідні документи, серед яких посвідки та прикордонні перепустки з обмеженим терміном дії.

Зловживання службовим становищем митних органів призводило до намагань уникнути сплати підвищеного митного тарифу, додаткового мита, маніпуляцій з ввезенням і вивезенням товарів, часу дії митних пільг, надужиттям службовим становищем митниками, «правильності» донарахування мита тощо. Основна причина доплат вартості розмитненого товару полягала у тому, що на ввезені товари не поширювалися торгівельні угоди щодо пільгового оподаткування.

З метою захисту державної скарбниці від збитків, Міністерство фінансів рекомендувало представникам або керівникам державних органів і відомств здійснити перевірку документації, винних притягнути до адміністративної відповідальності. На незаконні дії митних інспекторів складали протоколи про кримінальне правопорушення за встановленим зразком і доручали митному органу здійснювати провадження. Важливою особливістю функціонування митних структур Другої Речі Посполитої міжвоєнного періоду була боротьба з контрабандою. Інструкція щодо боротьби з нею, її видами, незаконним

перетином кордону передбачала кримінально-фіскальне провадження щодо осіб і предметів, затриманих за контрабанду чи незаконний перетин кордону.

У *четвертому розділі* наголошено на тому, що «Дирекція мит у Львові» запроваджувала спеціальні облікові картки для ідентифікації зброї та набоїв, які перебували у володінні службовців митної варти. Формений одяг надавався переважно нижчим службовцям митної варти, причому окремі елементи обмундирування вони могли придбати за власні кошти або викупити після списання. Нестача фінансування з боку Міністерства фінансів призводила до проблем із забезпеченням обмундируванням серед нижчих посадових осіб інспекторатів митної варти, оскільки нормативні акти обмежували витрати на їхнє утримання. Водночас вищі посадові особи регулярно отримували надбавки на обмундирування та доплати на його оновлення згідно з чинним законодавством. Питання професійних захворювань, медико-соціальних гарантій та можливих зловживань, пов'язані з отриманням оплачуваних відпусток на підставі медичних довідок. Облік штатної зброї передбачав суворий контроль за її збереженням, що супроводжувався обов'язковим підписом особи, яка її отримувала. У визначених ситуаціях охоронцям митної варти надавався дозвіл на використання особистої зброї та власних собак у службових потребах.

Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень і рекомендацій. Основні положення дисертаційного дослідження обґрунтовані завдяки опрацюванню значної джерельної бази (533 найменування). Об'єктивність і обґрунтованість результатів дослідження пов'язана із застосуванням загальних та спеціальних наукових груп методів, які відповідають меті й завданням задекларованої тематики. Важливими чинниками також є апробація результатів на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та кафедральних наукових заходах.

Наукова новизна результатів полягає в наступному:

уперше в українській історичній науці:

- детально проаналізовано історіографічний доробок українських та

зарубіжних науковців з теми дослідження;

- виявлено, опрацьовано й введено до наукового вжитку значний масив документальних джерел з архівних установ та бібліотек України й Польщі, які або зовсім не вивчалися дослідниками раніше, або ж фрагментарно, що дало можливість цілісно й системно осмислити задекларовану проблематику;

- висвітлено становлення «Дирекції мит у Львові» крізь призму аналізу нормативно-правової бази, її впливу на функціонування митних структур;

- проаналізовано проблему визначення прикордонних меж, функціонування митних служб, кадрового потенціалу;

- досліджено умови та особливості переміщення через державний кордон громадян, коштовностей, транспортних засобів;

- визначено зловживання службовим становищем, особливості боротьби з контрабандою, незаконним перетином кордону Другої Речі Посполитої;

- охарактеризовано речове забезпечення митних органів, медико-соціальні гарантії, їх матеріально-технічну підтримку.

Поглиблено:

- дослідження становлення і функціонування «Дирекції мит у Львові» окресленого періоду, виходячи з нормативно-правової бази;

- вивчення речового, медико-соціального і матеріально-технічного становища митних органів влади з метою простеження динаміки зростання;

- порівняння особливостей законного й незаконного переміщення через державний кордон громадян, коштовностей, транспортних засобів.

Набули подальшого розвитку:

- теоретико-методологічні засади дослідження, що дали змогу поглибити вивчення категоріально-понятійного апарату, основних засад нормативно-правової бази;

- використання матеріального заохочення і стимулювання у складних умовах праці інспекторатів митної варти;
- дослідження рівня фаховості й освіти кадрового потенціалу митних структур.

Практичне значення одержаних результатів полягає у висвітленні діяльності «Дирекції мит у Львові» окресленого періоду, що сприятиме поглибленню вивчення досліджуваної проблеми та використанню досвіду праці митних органів в сучасних умовах суспільного розвитку. Зібраний фактологічний матеріал, джерельно-документальна база дослідження можуть бути використані в науково-дослідній роботі істориків, юристів, економістів, більш вузьких наукових досліджень, що стосуватимуться окремих напрямків задекларованої проблематики. Окрім того положення і висновки дисертації можуть бути використані при написанні узагальнюючих праць з історії міжвоєнної Польщі, окремих розділів навчальних посібників, підручників з історії України.

Відповідність дисертації встановленим вимогам та дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності.

Дисертація, авторкою якої є Дарморіз Соломія Юріївна, відповідає усім вимогам, визначеним для такого типу наукових досліджень. Наголосимо, що під час аналізу дисертації не виявлено порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації й фальсифікації), а також не встановлено текстових запозичень. Перевірку дисертації на наявність плагіату здійснено у системах StrikePlagiarism, Turnitin, AntiPlagiarism.NET. Відповідно до проведеного аналізу в системах оригінальність тексту становить: StrikePlagiarism – 96,5 %, Turnitin – 91,0 %, AntiPlagiarism.NET – 92,0 %. На цій підставі дисертаційну роботу визнаємо самостійно виконаним науковим дослідженням, а усі ідеї та наукові положення, викладені авторкою, отримані нею особисто.

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Кулик С. Ю. Умови та особливості переміщення транспортних засобів через митні кордони Речі Посполитої у міжвоєнний період. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. Видавничий дім «Гельветика», 2023. Том 34 (73) № 1. С. 86–91. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-5984/2023/1.12>

2. Кулик С. Підготовка кадрів митної служби Дирекцією мит у Львові (1920-ті рр.). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки*. 2023. Том 39. С. 217–230. URL: <https://doi.org/10.32626/2309-2254.2023-39.217-230>

3. Zuliak, I. & Kulyk, S. Material, Medical and Social Security of Inspectorates of the Customs Guard of the Directorate of Duties in Lviv (the mid-1920s). *Skhidnoievropeyskyi istorychnyi visnyk [East European Historical Bulletin]*, 29. 2023. С. 130–145. URL: <https://doi.org/10.24919/2519-058X.29.292930>

4. Кулик С. Ю. Особливості визначення прикордонних меж у Станіславівському воєводстві в 1920-х рр. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: Історія*. 2023. № 2 (58). С. 98–109. URL: <https://doi.org/10.31861/hj2023.58.98-109>

Стаття в науковому зарубіжному виданні

5. Соломія Кулик Особливості переміщення громадян і матеріальних цінностей зі східних воєводств Другої Речі Посполитої (1920-ті рр.). *Rocznik Chełmski*. Chełm. 2024. Том 28. S. 181–191. URL: https://srch.com.pl/tom_28/

Праці апробаційного характеру

6. Кулик С. Дефініція контрабанди міжвоєнного періоду як соціально-економічного явища та її моральні аспекти. *Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід: збірник тез IV Міжнародної науково-практичної конференції (13–14 травня 2022 року,*

м. Тернопіль). Тернопіль: Вектор; ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. С. 162–164.
URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/25825>

7. Кулик С. Ю. Підготовка кадрів митної служби у Речі Посполитій (20-ті рр. XX ст.). *Сучасний стан та перспективи розвитку науки, освіти, технологій та суспільства: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції* (Кременчук, 9 лютого 2023 р.): у 3 ч. Кременчук: ЦФЕНД, 2023. Ч. 3. С. 25–26. URL: <https://www.economics.in.ua/2023/02/9-3.html>

8. Кулик С. Особливості польсько-радянської угоди 1925 р. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XIV: Виміри сталого розвитку в теорії та практиці* / ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький. Конін-Ужгород-Перемишль-Херсон: Посвіт, 2023. С. 23–24. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/52245/1/Rozwoj_Spring_2023.pdf

9. Іван Зуляк, Соломія Кулик. Функціонування Центральної школи митної варти в Гурі Кальварії (1925 р.). *XIV Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція. Тези доповідей*. Чернівці, 27–28 жовтня 2023 р. Наук. редак. О. В. Добржанський. Чернівці: Технодрук, 2023. С. 223–225. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/31673/1/Zyljak_Kyluk_Chernivtsi.pdf

10. Соломія Кулик. Утворення митної варти Другої Речі Посполитої. *Історична наука у XXI столітті: виклики та перспективи: матеріали наукової конференції*. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. С. 72–73. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/34661>

11. Соломія Кулик. Вплив Першої світової війни на становлення митних структур Другої Речі Посполитої. *Велика війна в історії людства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, приуроченої 110-й річниці початку Першої світової війни* (м. Тернопіль, 16–17 жовтня

2024 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 274–277. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/34513>

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертації обговорено на засіданнях кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Тема дослідження апробована на Міжнародних та регіональних конференціях:

IV Міжнародна науково-практична конференція «Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід» (м. Тернопіль, 13–14 травня 2022 р.).

VII Międzynarodowa Konferencja Naukowa «Stanisławów i Ziemia Stanisławowska. 360 lat wspólnej historii» (online 16–17 września 2022 roku).

Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний стан та перспективи розвитку науки, освіти, технологій та суспільства» (м. Кременчук, 9 лютого 2023 р.).

XIV Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Виміри сталого розвитку в теорії та практиці» (м. Конін-Ужгород-Перемишль-Херсон, 21 квітня 2023 р.).

XIV Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція (м. Чернівці, 27–28 жовтня 2023 р.).

Міжнародна науково-практична конференція, приурочена 110-й річниці початку Першої світової війни «Велика війна в історії людства» (м. Тернопіль, 16–17 жовтня 2024 р.).

Наукова конференція «Історична наука у XXI столітті: виклики та перспективи» (м. Тернопіль, 16 листопада 2023 р.).

Відповідність змісту дисертації спеціальності, за якою вона подається до захисту. За змістом дисертаційна робота Дарморіз Соломії Юріївни на тему: «Діяльність «Дирекції мит у Львові» (1922–1927 рр.)», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю – 032 Історія та археологія, відповідає вимогам, затвердженим

наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.) і затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (змiнами, внесеними відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 р. № 341).

Дисертація Дарморіз С. Ю. на тему: «Діяльність «Дирекції мит у Львові» (1922–1927 рр.)», рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 032 – Історія та археологія, галузі знань 03 Гуманітарні науки.

Голова засідання:

доктор історичних наук, професор кафедри історії України,
археології та спеціальних галузей історичних наук

Тернопільського національного педагогічного

університету імені Володимира Гнатюка

Микола БАРМАК

